

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ – ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1936

Ε.Υ.Δ. ΠΕΤ. Κ.Τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

τῶν δοκιμῶν καὶ θά δώσῃ ἐργασία πραγματικά δημιουργική, δηλαδή ἐργασία μὲ προσωπικὸ χαρακτήρα καὶ μὲ περιεχόμενο ποὺ πηγάζει ἀπὸ σκέψεις ὡριμες πιά ἔπειτ' ἀπὸ πολλὰς ἀναζητήσεις καὶ δοκιμασίες. Αὐτοὶ οἱ ἐφιιάτες τοῦ πρέπει νὰ περάσουν ἀπὸ τὸ σκοτάδι τῆς νύχτας στὸ φῶς τῆς ἡμέρας, νὰ τὸ ἀντικρῶσων, νὰ πολεμήσουν μὲ τὴν καθαρότητά του καὶ νὰ σταθοῦν σὰ γεγονότα μὲ ἀντικειμενικὴ ἀξία. Ὁ ἀγώνας τοῦ θά εἶναι δύσκολος. Θά δώσῃ ὅμως στίς προσπάθειές του ὅ,τι τοῦς λείπει κ' ὅ,τι στερεώνει ἓνα λογοτεχνικόν: τὸ καταστάλαγμα. Ὑπάρχει, βέβαια, τὸ καταστάλαγμα αὐτὸ σὲ δυὸ-τρία διηγήματά του, ἰδίως στὸ «Ἐμεῖς—τὰ ζῆα—καὶ ἡ κρῆνὴ τοῦ ἐπιστάτη», ποῦ εἶναι τὸ ἐκτενέστερο καὶ τὸ πιὸ ὄριμο τῆς συλλογῆς, καὶ στὸ «Tacita», ὅπου ἡ λυρική του διάθεση εἶναι περισσότερο κειθαρωμένη καὶ παίρνει πιὸ αἰσθητὴ μορφή. Στὰ ἄλλα ὅμως ἐπικρατεῖ ἡ πρώτη ἐντύπωση, ἡ ταραχὴ, ὁ πανικός. Ἄλλὰ μέσα σ' ἓναν πανικὸ περνοῦν γρήγορα καὶ χάνονται πολλά, ὅπως τὸ ὠραῖο θέμα τοῦ διηγήματός «Φυγόδικοι ἀπ' ὅλα τὰ ἔθνη», ποῦ ἔμεινε ἀνεκμετάλλευτο. Καὶ ξαφνιάζουν μόνο μερικὲς φράσεις σὰν αὐτὴν: «Ἀπόψε ἔβγαλα τὸ κεφάλι μου, τὸ κρέμασα στὸ πόρτ-μαντῶ καὶ κάθισα νὰ συζητήσω μαζί του», ἢ παρόμοιες εἰκόνες: «Καὶ πέρασαν πολλὰ λεφτά ποῦ δὲν ἀκουγα ψυχὴ, ποῦ κυττοῦσα μιὰ καμινάδα: εἶναι παράξενη σὰν ξιφολόγη πού σημαδεύει τὴν καρδιά τ' οὐρανοῦ» ἀπὸ μέσα τῆς βγαίνει μιὰ θυσία μάταιη.»

Τὸ συμπέρασμά μου δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ βασιζέται στὸ πρῶτο μέρος τοῦ σημειώματος αὐτοῦ: ἓνας νέος διηγηματογράφος βρίσκεται σὲ καλὸ δρόμο. Ὁ ἀγώνας ὅμως ποῦ ἔχει νὰ κἀνῃ ἀκόμα δὲν εἶναι μικρός. Ἴσως μάλιστα τώρα ἀρχίζει ὁ πιὸ συνειδητὸς κ' ὁ πιὸ δύσκολος ἀγώνας του, ποῦ θά γίνεταὶ δυσκολώτερος ὅσο ἀπλώνει τίς ἀναζητήσεις του καὶ γεμίζει τὴν ψυχὴ τῶν μὲ ταραχὴ, — μὲ τὴ δημιουργικὴ ταραχὴ ποῦ προκαλεῖ κάθε γενικώτερο ἀντίκρυσμα τῆς ζωῆς.

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

Γ. Βαλέτας: *Τὰ νέα λεσβιακὰ γράμματα: Α' Ὁ Σταυράκης Ἀναγνώστης καὶ ἡ σχολὴ του—Β' Χριστόφας Λαίλιος—Γ' Ὁ Βενιαμίν, οἱ μαθητὲς του καὶ ἡ Λέσβος.*

Ὁ κ. Γ. Βαλέτας ἀνήκει στοὺς ἐργατικότερους ἀπὸ τοὺς νέους φιλολόγους μας. Οἱ ἀναγνώστες τῆς «Νέας Ἑστίας» ἔχουν ἤδη ἐκτιμήσει τὴ φιλερευνὴν του διάθεση. Εἶναι ἀλήθεια πὼς ἐκεῖνοι ποῦ παρακολούθησαν τὰ πρῶτα του βήματα, κ' ἐγὼ ἀνάμεσα σ' αὐτούς, αἰσθάνθησαν κάποια ἀνησυχία ἀπὸ τὴν ἀνοπάταχτην ὀρηκτικότητά του καὶ ἀπὸ κάποιαν ἐριστικὴν ὑπερφία ποῦ ἔδειξε. Καὶ ἡ ἀνησυχία αὐτὴ εἶχε τὸ λόγο τῆς, γιατί στὸν τόπο μας πολὺ συχνὰ οἱ νέοι, πρὶν ἀκόμα καλά-καλά συγκροτήσουν τὴν ὀποιαδήποτε προσωπικότητά τους, παίρνουν ἄ-

πάνω τους τὴ διόρθωση ὅλων τῶν «κακῶς κειμένων» καὶ γίνονται ἀνυπόφοροι μὲ τὴν ἀκριτὴ ἀλαζονία το-ς. Ὁ κ. Βαλέτας μπόρεσε νὰ ξεφύγει τὸν πρῶτον αὐτὸν κίνδυνον. Δὲν ἔχει κανεὶς παρὰ νὰ περιμένει ὅλο καὶ γενναιότερη τὴ συμβολὴ του στὸ ξεκαθάρισμα τῶν προσώπων καὶ τῶν κειμένων, τῶν ζητημάτων καὶ τῶν ἀπόψεων τῆς φιλολογικῆς καὶ τῆς λογοτεχνικῆς ἱστορίας μας. Οἱ μελέτες ποῦ ἴσαμε τώρα μᾶς ἔδωκε, μαρτυροῦν ἱκανοποιητικὴ κατοχὴ τῶν πηγῶν καὶ τῶν βοηθημάτων καὶ στοχαστικὴ κριτικὴ ικανότητα.

Τὰ τρία φυλλαδάκια του, ποῦ κρίνω σήμερα, ἀναφέρονται, καθὼς καὶ ὁ τίτλος τῶν τῶ δείχνει, στὴν ἱστορία τῶν νέων λεσβιακῶν γραμμάτων' γιὰ νὰ κατατοπιστεῖ ὁ ἀναγνώστης μου, σημειῶνω, πὼς πρόκειται γιὰ λογίους δασκάλους τῆς λεσβιακῆς τουρκοκρατίας, ἀνθρώπους ποῦ συχνὰ ἀποκαλοῦμε «σχολαστικούς», μὰ ποῦ ἀξίζουν ὅλη τὴν ἐκτίμησή μας, γιατί μάθαιναν γερά γράμματα στὰ παιδιὰ καὶ γιατί, στὸν κύκλο τους καὶ στὴν ἐποχὴ τους, ἔκαμαν ἓνα πολύτιμο ἔργον ἔθνικο καὶ πνευματικὸν διαφωτισμοῦ. Ὁ κ. Γ. Βαλέτας ἐξετάζει στὰ σύντομα μελετήματά του τὴν προσωπικότητα τοῦ Σταυράκη Ἀναγνώστη καὶ τὸ ἔργον τῶν μαθητῶν του, τὸ ἔργον τοῦ Χριστοφου Λαίλιου καὶ τὰ καθέκαστα τῆς σχολῆς τοῦ Βενιαμίν. Εἶναι παράδοξον, ποῦ τὸ τελευταῖον τοῦτο φυλλάδιον εἶναι τὸ συντομώτερον ἀπ' ὅλα καὶ ποῦ ὁ καθαυτὸς λόγος γιὰ τὸ Βενιαμίν δὲν ξεπερνᾷ τίς δυνάμεις σελίδες καὶ περιορίζεται σὲ γενικότητες. Ὡστόσο, εἶναι γνωστότατον πὼς ὁ Βενιαμίν ὁ Λέσβιος ὑπῆρξε μιὰ γερὴ φυσιογνωμία τῆς ἐποχῆς του καὶ ὄχι μονάχα τὸ διδακτικόν, μὰ καὶ τὸ συγγραφικόν του ἔργον ἔχει καὶ ποικιλία καὶ εὐρύτητα ἀξιοσημεῖωτη. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ὁλόκληρη ἡ ζωὴ του ἔχει νὰ παρουσιάσει ἀξιολογώτατη ἐθνικὴ δράση, καὶ ἀπορῶ πὼς ὁ κ. Βαλέτας, μὰ ποῦ θά ἔγραφε γιὰ τὸν ἐξυμνετο τοῦτο Λέσβιον, δὲ θέλησε νὰ μᾶς προσφέρει μιὰ διεξοδικώτερον ἐργασίαν. Δὲν ἀναφέρει οὔτε τὸ ἄρθρον τοῦ Δουβουινιώτη γιὰ τὸ Βενιαμίν, ποῦ δημοσιεύτηκε στὴ Μ. Ἐ. Ἐγκυκλοπαιδείαν καὶ ποῦ μέσα σὲ λιγώτερον ἀπὸ ἑκατὸ στίχους σχιαγραφεῖ πολὺ μεστότερα τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ ὅ,τι τὸ κάνει ὁ κ. Βαλέτας στὸ φυλλάδιόν του. Βρίσκω ἀκόμα πὼς ζημιώνει σὲ πολλὰ τὰ τρία τοῦτα μελετήματά του τὸ ὕψος τοῦ συγγραφέα, βραχυπερίοδον, σπασμωδικόν, ἀνώμαλον, σὰν πρόχειρον καὶ βιαστικόν ἀρμολογῶμενον. Φέρνω ἓνα παράδειγμα, ποῦ τὸ θεωρῶ τυπικόν: «Τέλειωσε τὴ Σχολὴ τῆς Μυτιλήνης [ὁ Χριστόφας Λαίλιος]. Γύρω στὰ 1838 πῆγε δάσκαλος στὴν Καλλονή. Ἦταν ἔξυπνος, μελετηρὸς καὶ καλός. Στὸ διαγωνισμὸν γιὰ ὑπότροφος ἦρτε πρῶτος. Τὸ 1840 ἔφυγε στὴν Ἀθήναν γιὰ νὰ τελειώσῃ γυμνάσιον. Προτίμησε τὸ δεύτερον, ὅπου δίδασκε ὁ Γεννάδιος. Σὲ τρία χρόνια τέλειωσε. Μὲ ξεχωριστὴ φροντίδα γράφει ἀπὸ κεῖ κάθε τόσο τὲς (sic) σκέψεις γιὰ τὴν προσηγορίαν τῆς παιδείας στὴν πατρίδα του. Τὸ 1843 ἔφυγε, ὑπότροφος πάλι, στὴ Γερμανίαν. Ἐκάνε καλὰ καὶ ἀνετὲς σπουδὰς. Σπούδασε φιλολογογίαν καὶ παιδαγωγίαν στὸ Βερολίνον. Ἄκουσε τὸ

Boeck, τὸ Schmith, τὸ Fölker κἀ. ἕξη ἑξάμηνα. Ἄκουσε φιλοσοφικά καὶ στὴ Λειψία, δὴ ἑξάμηνα. Πῆρε τὸ δίπλωμά του τὸ 1847. Ἦρθε στὸ νησί καὶ ἀνάλαβε τὸν ἴδιο χρόνον τῆ διεύθυνση καὶ διοργάνωση τῆς Σχολῆς. Σὲ λίγο ἡ Σχολὴ πῆγε μπρός. Εἶχε προσωπικό, εἶχε πολλές τάξεις, εἶχε πολλοὺς μαθητῆς. Δούλευε καλά. Μὰ ἡ κατάσταση δὲ βοήθησε καθόλου τὸ Λαίλιον. Οἱ Ἐφορίες ἀρχίσανε τὰ αἰώνια κομματικά. Ἡ προθυμία ἔλειψε. Ἡ Σχολὴ μῆρα μὲ τὴ μῆρα πῆγαινε πίσω. Μὲ πόση στενοχώρια ζοῦσε τὴν κατάσταση αὐτὴ ὁ Λαίλιος! Τοῦ κόψανε καὶ τὸ μιστό. Τὸ 1850 μὲ τὴν καταστροφή ἡ Σχολὴ πῆγαινε γιὰ κλείσιμο.»

Ἀναγκάστηκα νὰ μεταφέρω ἐδῶ ὅλο αὐτὸ τὸ κομμάτι, γὰρ νὰ δείξω ποιοὶ εἶναι τὸ ὄψος τοῦ κ. Βαλέτα στὶς περισσότερες σελίδες τῶν μελετῶν του. Βέβαια, ὁ βραχυπερίοδος λόγος ἔχει ἐνάργεια καὶ ζωηρότητα. Σὲ μιὰ ἐπιστημονικὴ ἐργασία ἄρα πρῶτος πρέπει νὰ τὸν χρησιμοποιεῖ κανεὶς μονάχα ὅπου εἶναι ἀπαραίτητος. Γιατί, διαφορετικά, τὸ κείμενο καταντᾷ τηλεγραφικὸ νομίζει ὁ ἀναγνώστης, πὼς ὁ συγγραφεὺς καταγίνεται νὰ δίνει ὁλοένα ἐμπορικὰ παραγγελίες. Ἄλλωστε, εἶναι καὶ χρέος τῆς ἐπιστημονικῆς μας πεζογραφίας νὰ πλάσει τὴ δημοτικὴ σύμφωνα μὲ τὴν ἀπαιτήση τῶν συνθετώτερων νοημάτων πού ἀναγκαστικά θέλει νὰ ἐκφράσει. Ἡ λογοτεχνία μας ἐκφράζεται τὸ περισσότερο μὲ τὴν παρατακτικὴ σύνδεση τῶν προτάσεων καὶ τὴ συχνὴ στίξη παίρνει σχεδὸν ἀτόφια τὴ σύνταξη ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ λαοῦ, πού εἶναι πάντα ἀπλὸς καὶ στὴ σκέψη του καὶ στὴν ἐκφρασί του. Μὰ τὸ στάδιο τοῦτο, τὸ προδρομικὸ, πρέπει πιά νὰ τὸ ξεπεράσουμε, ἂν θέλουμε νὰ δημιουργήσουμε μιὰ γλῶσσα πραγματικὰ καλλιεργημένη καὶ ἱκανὴ νὰ ἐκφράσει ὀλόκληρην τὴν πνευματικὴ δραστηριότητα τοῦ ἔθνους. Ἐπιμένω στὴν ἀποψη αὐτῇ, γιατί νομίζω πὼς ἔχουν χρέος νὰ τὴν προσέξουν νέοι φιλόλογοι τῆς ἀξίας τοῦ κ. Βαλέτα.

Θὰ ἤθελα νὰ προσθέσω ἀκόμα πὼς ὁ κ. Βαλέτας δὲ μᾶς δίνει στὰ τρία αὐτὰ φυλλάδιά του παρὰ γοργὰς σκιαγραφίες, πού δικαιολογοῦν, ἐν μέρει μονάχα, καὶ τὸ ὄψος του. Οἱ πηγές καὶ τὰ βοηθήματα πού κατέχει τοῦ ἐπιτρέπουν, χωρὶς ἀμφιβολία, νὰ ἐτοιμάσει μιὰ συνθετικώτερη ἐργασία πού θὰ μπορούσε νὰ ἐπεκταθεῖ σ' ὅλο τὸ μῆκος τῆς ἱστορίας τῶν γραμμάτων στὴ Λέσβο κατὰ τὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας. Ἡρόκειται, βέβαια, γιὰ μιὰ κοπιαστικὴ προσπάθεια καὶ θάχαριστη σὲ πολλά, γιατί δὲν εἶναι λίγα ὅσα πρέπει νὰ ξεκαθαριστοῦν καὶ γιατί ἀκόμα ἡ συγκομιδὴ τῆς ζωντανῆς δημιουργίας, πού θὰ εἶχε κανεὶς ν' ἀπολαύσει, θὰ ἦταν ἐλάχιστη. Μὰ δὲ βρίσκω μικρὴ τὴν ἱκανοποίησιν τοῦ ἱστορικοῦ, πού θὰ μπορούσε ἔτσι νὰ φωτίσει μὲ τὸ φῶς τῆς ἐρευνας καὶ τῆς ἱστορικῆς ἀλήθειας τὰ πρόσωπα καὶ τὰ περιστατικά πού διατήρησαν ἄσβεστη τὴ δίψα τῆς γνώσεως καὶ ἀδιάκοπη τὴν πνευματικὴ καλλιέργεια σ' ἐν' ἀπὸ τὰ πολυτιμότερα τμήματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

I. M. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Ἔργου Περάνθη : «Κώστας Κρυστάλλης».

Εἶναι συμπαθητικὸ καὶ διαβάζεται μ' ἐνδιαφέρον τὸ βιβλίον τοῦ κ. Ἔργου Περάνθη γιὰ τὸν Κώστα Κρυστάλλη. Ἴσως δὲν φέρνει πολλὰ πράγματα καινούρια· ἀλλὰ στὸ βιογραφικὸ αὐτὸ σκίτσο, ὅπου ἀνακαταίνονται γράμματα καὶ κρίσεις καὶ ἀναλύσεις ἔργων καὶ περιχοπὲς σὲ μιὰ ἀνεπιτήδευτη ἀτμηλησία πού ἔχει ἓνα δικό της ρυθμὸ, περνᾷ κάτι θεομὸ καὶ κάτι ζωντανὸ ἀπὸ τὴν ψυχὴ καὶ ἀπὸ τὴν σκέψη καὶ ἀπὸ τὴν τόσο καθηκτικὴ ἱστορία τοῦ ἡπειρώτη ποιητῆ, πού ποιὸς ξέρει τί ἔργο θὰ μᾶς ἔδινε ἂν δὲν ἐρχόταν ὁ θάνατος μὲ τέτοια βία νὰ κόψῃ τὸ νῆμα τῆς ζωῆς του. Στὸ βιβλιαράκι τοῦ κ. Περάνθη παρακολουθοῦμε τὰ μαθητικὰ χρόνια τοῦ ἡπειρώτη ποιητῆ — τρίτου ἡπειρώτη μετὰ τὸν Βηλαρά καὶ τὸν Ζαλοκώστα — στὰ Γιάννενα, ὅπου ἔγραψε τὰ πρῶτα του ποιήματα, τὶς «Σκιῆς τοῦ Ἄδου» καὶ ἀπ' ὅπου ἔφυγε κρυφά, καταδιωκόμενος ἀπὸ τὴν τουρκικὴ ἀστυνομία· καὶ ὕστερα τὸν ἐρχομὸ του στὴν Ἀθήνα, καὶ ὅλες τὶς ἀτελείωτες, ἐξαντλητικὰς τὸν προσπάθειες γιὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ ἓνα κομμάτι ψωμί, τὴν πρόσληψή του ἀπὸ τὸν κ. Δαμβέργη στὸ περιοδικὸ «Ἡ Ἑβδομάς», ἔπειτα τὸ διορισμὸ του στὴν ἐταιρεία Σ.Π.Α.Π. καὶ τὴν ἀπόλυσή του, ὅταν ἔφυγε σὲ ταξίδι στὴν Εὐρώπη ὁ προστάτης τοῦ ἡπειρώτη τότε διευθυντῆς τῆς Ἐταιρείας Δούμας, καὶ τὴν ἀρρώστειά του, καὶ τὴ λαχτῆρα του ὅπως-ὅπως, πρὶν φύγῃ, κάτι ἀπὸ ὅ,τι ἔκλεινε στὰ στήθη του νὰ πῆ, καὶ τὴν ἐπιτυχία του μὲ «Τ' Ἀγροτικά» καὶ «Τὰ Τραγοῦδια τῆς Στάνης», τέλος, τὸν τόσο πρόωρο καὶ τραγικὸ θάνατό του. Ζωὴ δραματικὴ, πού σοῦ φέρνει κάποτε ρίγος ἢ μαυρίλα τῆς, ζωὴ φτωχὴ, ἀδρῶση, χιλιόβασανισμένη, καὶ ὅπου ἓνα μόνο φῶς παρηγορητικὸ λάμπει· ἡ ποίησις. Γιατί, ἀκριβῶς, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἀξία τοῦ ἔργου πού πραγματοποιήσε, ὁ Κρυστάλλης εἶναι ὁ ποιητῆς, ὁ καλλιτέχνης. Ὁ ἄνθρωπος πού δὲ θυμᾶται πού καὶ πού καὶ τὴν ποίησις, καὶ πού γράφει καὶ λίγους στίχους, ἀφοῦ κάνει ὅλα τ' ἄλλα, ἀλλὰ πού κάθε τι στὴ ζωὴ του, ἀπὸ τὰ πιὸ μικρὰ ὡς τὰ πιὸ μεγάλα, ἀδιάκοπα, σὲ κάθε ὥρα καὶ κάθε στιγμή, δουλεύεται καὶ ὑπάρχει γιὰ νὰ γίνῃ ποίησις.

Ὁ Κρυστάλλης, ὁ Καμπύσης, ὁ Σπήλιος Πασαγιάννης, εἶναι μιὰ τραγικὴ πλειάδα στὴ νεοελληνικὴ ποίησις. Ἐξῆσαν καὶ οἱ τρεῖς μιὰ βασανισμένη ζωὴ, κάηκαν καὶ οἱ τρεῖς ἀπὸ τὶς πιὸ μεγάλες φιλοδοξίες, καὶ ἔφυγαν καὶ οἱ τρεῖς τόσο γλῆγορα, δείχνοντάς μας πού, ἂν ζοῦσαν, θὰ μπορούσαν νὰ φτάσουν. Ἴσως ὁ Κρυστάλλης νὰ ἄφησε ἓνα πιὸ ὀλοκληρωμένον ὀπωδῆποτε ἀπὸ τῶν δυὸ ἄλλων ἔργο. Μὰ καὶ αὐτοῦ τὸ ἔργο, ὅπως καὶ ἂν τὸ πάρης, εἶναι λειψό. Δὲ δείχνει καλά-καλά παρὰ μιὰ ἀρχή, ἡ ὁποία ἄγνωστο πού θὰ μπορούσε, ἂν πλούτιζε καὶ μέστωνε τὸ νοῦ καὶ τὴν ψυχὴ του ὁ ποιητῆς, νὰ τὸν ὀδηγήσῃ . . .

Κ. ΠΑΡΑΣΧΟΣ